

TA'LIM SOHASIDA PSIXOLOGIK XIZMATNI TASHKIL ETISHNING MUHIM VAZIFALARI

Xidiraliyeva Zamira Botiraliyevna

Namangan viloyati Pop tumani 14-maktab psixologi

Annotatsiya: Psixologik xizmatlar ta'lim tizimida o'quvchilarning umumiy rivojlanishi va farovonligiga ko'maklashishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ushbu tadqiqot ta'lim muassasalarida psixologik xizmatlarning ahamiyati va ta'sirini har tomonlama ko'rib chiqishga qaratilgan. Talabalarning akademik, ijtimoiy va hissiy ehtiyojlarini qondirish orqali ushbu xizmatlar o'sish va muvaffaqiyatga yordam beradigan qulay o'quv muhitini yaratishga yordam beradi.

Kalit so'zlar: psixologik xizmat, ta'lim tizimi, akademik yordam, ijtimoiy-emotsional farovonlik, hamkorlik, qo'llab-quvvatlash

KIRISH:

Yosh avlod tarbiyasi hamma zamonlarda ham g'oyat muhim va dolzarb ahamiyatga ega bo'lgan. Bugungi kunda ham mamlakatimizda ta'lim tizimini izchil rivojlantirish borasida tizimli ishlar amalga oshirilib kelinmoqda. Yangi O'zbekistonning kelajagi yosh avlodning ta'lim-tarbiyasi, zamonaviy bilimlari, yuksak malakasi, kasbiy tajribasi va albatta psixologik salomatligiga ham bog'liqdir. Ta'lim tizimida psixologik xizmatning asosiy vazifasi eng dolzarb masalalaridan biri bo'lgan o'quvchilarning psixologik salomatligini asrashdir. Psixologik xizmatning davlat rivojidagi o'rniga to'xtashdan avval, uning shakllanish tarixiga nazar tashlaymiz. Psixologik xizmat AQSHda 1800-yillardan boshlab rivojlana boshladi. AQSHning birinchi amaliyotchi psixologlari o'zini-o'zi tarbiyalash muammosini o'rgangan eksperimental psixologlar edi. Amerika maktablarida aqliy taraqqiyot koeffitsiyentini aniqlash keng tarqalib, keyinchalik "Gaydens" xizmatining rivojlanishiga turtki bo'ldi. Fransuz maktab psixologiyasining otasi Alfred Bine bo'lib, u bu sohada 1894-yildan ish boshlagan. 1905-yilda Fransiya ta'lim vazirligi Binega umumiy dastur bo'yicha o'qiy olmaydigan bolalarni tekshirish muammosi bilan murojaat qiladi va shu tariqa aqliy rivojlanishda orqada qolgan bolalarni o'rganadigan Bine-Simon testi

yaratildi. 1909- yilda Fransiyada maktab psixologik xizmati tashkil etiladi. 1970- yilda Fransiyada psixologik-pedagogik yordam guruhlar psixologik xizmatning asosiy turini tashkil etadi. Bunday guruhlar maktab psixologiyasi, ta'lim psixologiyasi va psixomotor rivojlanish bo'yicha bittadan mutaxassisni o'z ichiga oladi. Guruh 800-1000 o'quvchiga xizmat qiladi, bir maktabda joylashib, bir necha maktabga xizmat qilishi mumkin. Sobiq sovet psixologiyasida bolalar tarbiyasi va ta'limida psixologiyadan foydalanish borasida urinishlar pedologiya doirasida vujudga keldi. Pedologiya rivojlanayotgan va o'sayotgan shaxsning barcha biologik va ijtimoiy xususiyatlarini qamrab oluvchi fandır. 1936-yilda pedologik qarashlarni to'xtatish haqida qaror qabul qilindi, shu bilan birga rus psixologlari amalga oshirayotgan bola psixologiyasidagi ijobiy izlanishlar ham to'xtab qoldi. Faqat 1960-yillarning oxiriga kelib, psixologlarning maktab ishida amaliy ishtirok etishi qayta tiklandi. 1984-yilda Moskvada "Psixologik xizmat muammolari bo'yicha I umumittifoq anjumani" bo'lib o'tdi. Anjumanda maktabda psixologik xizmat seksiyasi ham ish olib bordi. Sobiq Ittifoqda birinchi bo'lib Estoniyada 1975-yilda maktabda psixologik xizmat tashkil etildi. Eston psixologlari "tarbiyasi qiyin" o'smirlar uchun maxsus maktablarda ish olib bordilar. Rossiyada 1982- yilda maktablarda psixolog shtati ochildi. Iqtidorli olim I. V. Dubrovina psixologik xizmatning rivojlanishiga ulkan ulush qo'shgan, u ushbu mavzuda doktorlik dissertatsiyasini yoqlagan va bir qancha asarlar muallifi hisoblanadi. Shuningdek, 1989-yilda O'zbekistonda amaliyotchi psixologlarning yetishmayotganligi sababli Nizomiy nomli TDPUda amaliyotchi psixologlar tayyorlash fakulteti ochildi. O'zbekistonda psixologik xizmatning rivojlanishida olimlardan M. G. Davletshin, E. G'. G'oziyev, B. R. Qodirov, G'. B. Shoumarov, V. M. Karimova, Sh. R. Baratov, F. N. Sattarov, F. S. Ismagilova, N. S. Safoyev, F. I. Haydarov, S. X. Jalilova va boshqalar katta hissa qo'shganlar. 1998-yilda Sh. R. Baratov "Ta'lim tizimida va ishlab chiqarishda psixologik xizmatni tashkil etishning psixologik xususiyatlari" mavzusida doktorlik dissertatsiyasini yoqlagan. Hozirgi kunda psixologik xizmat xodimlari barcha muammolarni hal qilishda bolani har tomonlama va garmonik rivojlanish vazifalariga tayanadidlar. Amaliyotchi psixolog o'z faoliyatini pedagogik jamoa va otaonalar bilan yaqin aloqada amalga oshiradilar. Psixologik xizmatlarning ta'lim tizimiga integratsiyalashuvi ko'plab afzalliklarga ega ekanligi

isbotlangan. Psixologlar tomonidan taqdim etiladigan akademik yordam o'rganishdagi qiyinchiliklarni aniqlash va hal qilishga yordam beradi, bu esa o'quv samaradorligini oshirishga va talabalarning faolligini oshirishga olib keladi. Bundan tashqari, psixologik xizmatlar ijtimoiyemotsional ko'nikmalarni rivojlantirishga hissa qo'shadi, o'quvchilar o'rtasida ijobiy munosabatlar, chidamlilik va aqliy farovonlikni rag'batlantiradi. Psixologik xizmatlarni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun pedagoglar va psixologlarning hamkorligi hal qiluvchi ahamiyatga ega. Birgalikda ishlash orqali ular o'quvchilarning individual ehtiyojlarini aniqlashlari, moslashtirilgan tadbirlarni ishlab chiqishlari va o'quvchilarning har tomonlama rivojlanishini ta'minlaydigan yordam muhitini yaratishlari mumkin. Biroq, cheklangan resurslar, stigma va kasbiy rivojlanish zarurati kabi muammolar maktablarda psixologik xizmatlarni samarali taqdim etishga to'sqinlik qilishi mumkin. Psixologik xizmat o'z faoliyatida tibbiy, defektologik va boshqa xizmat turlari bilan, bola tarbiyasida yordam ko'rsatuvchi jamoatchilik xodimlari bilan yaqin aloqada ish olib boradi. Barcha mutaxassislar bilan munosabat tenglik asosida va fikrlarning bir-birini o'zaro to'ldirishi asosida quriladi.

Umumiy o'rta ta'lim tizimidagi psixologik xizmatning maqsadi:

– shaxsning har tomonlama garmonik kamoloti, to'laqonli psixologik taraqqiyotni ta'minlovchi qulay shart-sharoitlar yaratishdan iboratdir. Psixologik xizmatda tadqiqot va ta'sir o'tkazish ob'yekti maktabgacha yoshdagi bolalar, o'quvchilar, o'qituvchilar, ota-onalar hisoblanadi, ularni alohida yoki guruhliy shaklda tadqiq qilish mumkin.

Xalq ta'limi tizimida psixologik xizmat uch bosqichdan iboratdir:

1. Yuqori bosqich – psixologiya kafedralari tomonidan psixologik markazlarning buyurtmalariga binoan ilmiy-amaliy hujjatlar, ko'rsatmalar va metodikalar ishlab chiqariladi.
2. O'rta bosqich – psixologik markazlar tomonidan yangi diagnostik amaliyotga tatbiq qilib ko'riladi.
3. Quyi yoki ommaviylashgan darajada – barcha amaliy psixologlar faoliyatini yo'lga qo'yadilar.

Psixologik xizmatning mazmuni:

- a) psixodiagnostik tadqiqotlar o'tkazish, metodikalar ishlab chiqish (test savol varaqasi, tajriba, kuzatish, suhbat va boshqalar);

- b) psixologik maslahat berish;
- c) psixologik konsiliumlar o'tkazish;
- d) ta'lim va tarbiya beruvchi dasturlardan foydalanib psixodramma, psixokorreksion treninglarni amalga oshirish;
- e) psixologik tadqiqot ob'yektining psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda o'quv dasturi, o'quv tarbiya rejalarini tahlil qilish va hokazolar.

Psixologik xizmat haqida Nizom 1996-yili Xalq ta'limi Vaziri tomonidan tasdiqlangan. 2001yilda bu Nizomga o'zgartirish kiritildi. Hozirgi bosqichda psixologik xizmat faoliyatining 2 yo'nalishi: dolzarb va kelajak yo'nalishlari mavjud. Dolzarb yo'nalish o'quvchilar ta'limtarbiyasidagi qiyinchiliklar, ular xulq-atvoridagi, muloqotdagi va shaxsi shakllanishidagi buzilishlar bilan bog'liq muammolarni hal qilishga qaratilgan. Kelajak yo'nalishi har bir bola individualligini rivojlantirishga, jamiyatda yaratuvchanlik hayotiga psixologik tayyorlikni shakllantirishga qaratilgan. Psixolog pedagogik jamoa faoliyatiga har bir o'quvchi shaxsi garmonik rivojlanish imkoniyatlari haqida asosiy psixologik g'oyani olib kiradi. Ikki yo'nalish ham bir-biri bilan bog'liq. Kollejlardagi va akademik litseylardagi psixologik xizmat o'rta maxsus ta'limining zaruriy tarkibiy qismidir. Bu xizmatning zaruriyligi kollej va akademik litsey ehtiyojlaridan kelib chiqadi. Har bir o'quvchida hayotga ijodiy munosabat va individual xususiyatlarning taraqqiyotini ta'minlaganligini psixologik xizmat to'g'ri tashkil etilgan deyish mumkin. Psixolog o'zining inson xulq-atvori va psixik faoliyati, psixik taraqqiyotning yosh qonuniyatlari haqidagi kasbiy bilimlariga, ularning o'quvchilar va kattalar, tengdoshlari bilan o'zaro munosabat xususiyatlariga, o'quv-tarbiya jarayonini tashkil etishga bog'liqligiga tayanib, bolaga individual yondashuv imkoniyatlarini ta'minlaydi, uning qobiliyatlarini aniqlaydi, normadan chetlashishlarning bo'lishi mumkin bo'lgan sabablarini psixologik-pedagogik korrektsiya qilish yo'llarini aniqlaydi.

Bu bilan psixologik xizmat maktabda o'quv tarbiya ishining mahsuldorligini oshirishga, ijodiy faol shaxsni shakllantirishga imkon beradi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Yoshlarni ma'naviy-axloqiy va jismoniy barkamol etib tarbiyalash, ularga ta'lim-tarbiya berish tizimini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish chora-tadbirlari

to'g'risida" 2018-yil 14avgustdagi PQ-3907-son qarori ijrosini ta'minlash, shuningdek, umumiy o'rta va o'rta maxsus davlat ta'lim muassalarida o'quvchilarni psixologik-pedagogik qo'llab-quvvatlash tizimini yanada takomillashtirish maqsadida Vazirlar Mahkamasi qarori qabul qilingan bo'lib, unda quyidagilar psixologik xizmatning asosiy vazifalari etib belgilangan:

- ta'lim muassasalarida psixologik xizmat faoliyatini samarali va sifatli tashkil etish, shu jumladan, ish faoliyatiga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini qo'llash orqali o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish ishlari samaradorligini oshirish;
- o'quvchilarning qobiliyati, layoqati, qiziqishlari hamda kasb-hunarga moyilliklari asosida to'g'ri kasb-hunar tanlashlariga ko'maklashish;
- turli yosh davrlarida o'quvchilarning shaxsiy, aqliy va ijtimoiy rivojlanishini psixologik jihatdan kuzatib borish, ta'lim-tarbiyadagi psixologik nuqsonlarni aniqlash, ularning aqliy taraqqiyotida sodir bo'lishi mumkin bo'lgan har qanday salbiy og'ishlarning oldini olish;
- o'quvchilar ta'lim muassasasining ijtimoiy muhitiga moslasha olmasligi holatlarini korrektsiyalash, ularni ijtimoiy rehabilitatsiya qilish bo'yicha tadbirlarni tashkil etish va amalga oshirish;
- pedagogik jamoalarda sog'lom psixologik muhitni yaratish va qo'llab-quvvatlash, jamoa a'zolarining hissiy-emotsional holatlari, shaxslararo munosabatlar va ziddiyatli xatti-harakatlarni korrektsiyalash, ularning psixologik madaniyatini yuksaltirish;
- iste'dodli va iqtidorli o'quvchilarni aniqlash, ularning individual-psixologik, fiziologik xususiyatlari va qiziqishlarini o'rganish, qobiliyatlarini namoyon etishlari va rivojlantirishlari uchun shart-sharoitlar yaratish;
- axborot-psixologik xurujlarning xavfi, Internet jahon axborot tarmog'ining salbiy ta'siri, yoshlar tarbiyasiga xavf solayotgan "ommaviy madaniyat"ning kirib kelishi holatlarining oldini olishga qaratilgan tadbirlarni o'tkazish;
- pedagog xodimlar, o'quvchilar hamda ota-onalarning psixologik-pedagogik bilimlarini oshirishga ko'maklashish, pedagog xodimlar, ota-onalar va jamoat tashkilotlarining samarali hamkorligini ta'minlash. Shuningdek, Yangi tahrirdagi

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 50-moddasida "Ta'lim tashkilotlarida alohida ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan bolalar uchun inklyuziv ta'lim va tarbiya ta'minlanadi" deb qabul qilinganligi ham psixologik xizmat sohasining e'tibori ortayotganiga dalildir. Yangi O'zbekiston o'z-o'zidan qurilmaydi. Buning yo'lida barcha fuqarolar, hamma yosh-u qari birdek o'z hissasini qo'shishi kerak. Yurt tinchligini himoya qilish va yangi taraqqiyotga erishishida har bir soha vakillari o'z sohasi doirasida hissa qo'shishlari lozim.

XULOSA: Ta'lim tizimidagi psixologik xizmatlar o'quvchilarning turli ehtiyojlarini qondirish va ularning umumiy farovonligini oshirish uchun muhim ahamiyatga ega. Akademik yordam ko'rsatish, ijtimoiy-emotsional ko'nikmalarni rivojlantirish va o'qituvchilar bilan hamkorlik qilish orqali psixologlar inklyuziv va qo'llab-quvvatlovchi o'quv muhitini yaratishga hissa qo'shadilar. Kelajakdagi tadqiqotlar to'siqlarni bartaraf etishning samarali strategiyalarini aniqlashga va ta'lim muassasalarida psixologik xizmatlarning mavjudligi va sifatini oshirishga qaratilishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (yangi tahrirdagi) 01.05.2023.
2. Psixologik xizmat haqida Nizom.1996
3. Z.T.Nishanova. Psixologik xizmat. © "Yangiyul poligraph service" M CHJ, 2007. 3-4betlar.
4. Z.T.Nishanova, M.Xolnazarova. Psixologik xizmat.Toshkent – 2017. 6;13,14-betlar.
5. Умаров Тохиржон. (2024). ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ ОТНОШЕНИЙ МЕЖДУ ПРЕДСТАВИТЕЛЯМИ РАЗНЫХ РЕЛИГИЙ. *Yosh Tadqiqotchi Jurnali*, 3(2), 18–25.
6. Toxirjon, U. (2024). XALQARO O 'QISH SAVODXONLIGINI O 'RGANISH (PIRLS). *Integration of Economy and Education in the 21st century*, 2(2), 14-17.
7. Internet ma'lumotlari